

ОСОБЛИВОСТІ СЕРТИФІКАЦІЇ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

У статті досліджено стандарти органічного сектору, процес сертифікації аграрних підприємств на українському ринку. Розглянуто вартість послуг сертифікаційних компаній та надання відповідних субсидій виробникам в європейських державах.

The article examines the standards of the organic sector, the process of certification of agricultural enterprises in the Ukrainian market. We explored the cost of certification services companies and subsidized for producers in the European states.

Ключові слова: стандарти, сертифікація, аграрні підприємства, органічна продукція.

Постановка проблеми. Світові тенденції розвитку органічного сільськогосподарського виробництва продукції не оминули і Україну, адже спостерігається позитивна динаміка до зростання, як сертифікованих сільськогосподарських угідь, так і підвищення споживчого попиту на дані продукти. Проте, не зважаючи на великі перспективи розширення даної сфери на вітчизняному ринку, досі залишається актуальним питання процесу сертифікації кінцевої продукції.

Сертифікація виступає своєрідним інструментом налагодження довіри між виробником і споживачем органічної продукції. Адже підприємство отримує документальне підтвердження відповідності його діяльності певним вимогам і стандартам та дає змогу реалізовувати продукти зі спеціальною

ціновою надбавкою, для покупця певне маркування є свідченням якості та безпечності придбаного товару.

Аналіз досліджень та публікацій. Розкриваючи ступінь дослідженості даної тематики, слід зазначити праці таких авторів як Н.А. Берлач [1], І.М. Давидович [2], М.В. Кіндій [2], С.С. Саталкін [2], П.М. Скрипчук [3] та ін.

Метою даної статті є розгляд стану системи регулювання та встановлення стандартів у сфері органічного виробництва, надання відповідних субсидій виробникам на відшкодування сертифікаційних витрат та висвітлення рівня розвитку процесу сертифікації на вітчизняному ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток світових ринків органічної продукції безпосередньо залежить від гарантійної системи, до складу якої входять стандарти, а також установи з стандартизації та сертифікації. На світовій арені провідну роль у формуванні стандартів та міжнародній акредитації установ, які сертифікують органічну продукцію на відповідність цим стандартам, посідає Міжнародна федерація органічного сільськогосподарського руху (International Federation of Organic Agriculture Movements). Для цього Федерацією використовуються сформовані нею Базові стандарти органічного виробництва та переробки, а також акредитаційний критерій.

У світовій практиці розвитку органічного руху не існує єдиноприйнятих норм та стандартів, які б регулювали дану сферу сільського господарства, що пояснюється певною мірою особливостями законодавства в різних країнах.

Умовно можна поділити норми стосовно органічного сектору на такі групи:

1. Базові регулюючі стандарти та правила. До них належать: стандарти ЄС (Постанова Ради (ЄС) 834/2007, Постанова Комісії (ЄС) 889/2008, Постанова Комісії (ЄС) 1235/2008); Національна органічна програма Міністерства сільського господарства США

(AmericanUSDA NationalOrganicProgram - NOP); Закон Японії щодо Стандартизації і Правильного Маркування Сільськогосподарських і Лісових Продуктів з відповідними вказівками щодо органічного виробництва (JapaneseAgriculturalStandard - JAS); швейцарські органічні правила (SwissOrganicRegulation).

2. Міжнародні стандарти. До них належать: Базові стандарти органічного виробництва та переробки продукції Міжнародної федерації органічного сільськогосподарського руху (IFOAM International Basic Standard) та Стандарти Комісії з Кодексу Аліментаріусу (Codex Alimentarius), розроблені під керівництвом Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO) спільно з Всесвітньою організацією охорони здоров'я (WHO).

3. Приватні стандарти. Найвідомішими є такі: Demeter (поширені по всьому світу), ECOLAND (Німеччина), BioSuisse (Швейцарія), Soil Association (Великобританія), Naturland (Німеччина та весь світ), KRAV (Швеція) та ін.

Головною функцією базових стандартів є сприяння встановленню мінімальної правової бази, за допомогою якої продукт міг би маркуватися як «органічний».

Метою міжнародних органічних норм регулювання є забезпечення гармонізації різних програм сертифікації у світі, при цьому вони слугують безпосередньою основою для розроблення та розвитку урядами своїх національних стандартів.

Перевагою приватних стандартів є їх розрекламованість на ринку, яка слугує своєрідним гарантом якості продукції для споживачів.

В умовах глобалізаційних процесів, коли відбувається відносно безперешкодна міжнародна торгівля, органічна продукція перебуває в менш сприятливому положенні, оскільки повинна проходити сертифікацію по декілька разів, щоб мати доступ до різних ринків збуту. Саме з цих причин Міжнародна федерація органічного сільськогосподарського руху розробила

так званий перелік країн, які входять до сімейства стандартів IFOAM, пропонуючи державам-учасникам застосовувати еквівалентний підхід, згідно якого будуть значно спрощені вимоги до імпортованої органічної продукції. Австралія першою запровадила на практиці застосування запропонованого гармонізаційного інструменту, тому продукція сертифікована відповідно до стандартів Міжнародної федерації органічного сільськогосподарського руху (IFOAM) може бути експортована в цю країну без додаткової сертифікації [4].

Кожна країна відповідно до особливостей розвитку органічного виробництва може використовувати основні міжнародні стандарти для створення власних національних державних правил. Відповідний процес імплементації забезпечує єдину систему законодавчого регулювання у сфері органічного виробництва.

Сертифіковане органічне виробництво в Україні бере свій початок з 1990-х років. Так, станом на кінець 2010 року, за даними Федерації органічного руху України, за стандартами ЄС було сертифіковано 142 підприємства, що господарюють на 270226 га.

На сучасному етапі розвитку в Україні розроблені приватні стандарти органічного сільського виробництва та маркування сільськогосподарської продукції і продуктів харчування «БІОЛан», які діють з кінця 2002 року. Ці стандарти створені на основі Базових Стандартів Міжнародної федерації органічного сільського господарства (IFOAM), Постанови Ради (ЄС) №2092/91 та стандартів BioSuisse (Швейцарія).

До складу Асоціації «БІОЛан Україна» входить 145 членів, з яких п'ятдесят шість фермерів, які займаються органічним виробництвом, решта – переробні підприємства, дистриб'ютори, наукові та громадські організації [5]. Приватний стандарт підтверджує справжність органічної продукції на внутрішньому вітчизняному ринку та підходить тим суб'єктам підприємницької діяльності, які не займаються експортними операціями.

Основними напрямками діяльності Асоціації «БІОЛан Україна» є: формування мережі виробників, розробка законодавчо-нормативного забезпечення для органічного виробництва, гарантування якості екологічно чистих продуктів шляхом їх сертифікації та стандартизації, підвищення громадської екологічної свідомості та ін.

Процес сертифікації органічної продукції в Україні на початкових етапах розвитку орієнтувався переважно на експорт зернобобових та олійних культур, продуктів дикої природи (ягід, грибів). Тому цілком логічно, що ініціаторами на отримання підтвердження про справжність та якість своїх продуктів були компанії експортерів та трейдерів. Першими сертифікаційними органами, які були запрошені до України, стали ті, які представляли відповідні країни-імпортери вітчизняної органічної продукції, а саме з Німеччини (BCS, Lacom, ABCert, Ceres), Італії (ICEA, Bioagricert, SuoloeSalute), Нідерландів (ControlUnion), Австрії (AustriaBioGarantie), Франції (Ecosert) тощо [6].

Наступний крок у бік розвитку сертифікації в Україні було зроблено у 2006 році за підтримки Дослідного Інституту Органічного Сільського Господарства (FiBL, Швейцарія) та Швейцарської Конфедерації; зокрема було розпочато швейцарсько-український проект «Сертифікація органічного сільського господарства та розвиток органічного ринку в Україні». Результатом такої міжнародної співпраці у 2007 році стало заснування першого і єдиного на даний час українського сертифікаційного органу ТОВ «Органік стандарт». Створення національної сертифікаційної компанії було обумовлено рядом причин, головною з яких було забезпечення вільного доступу до сертифікації українських виробників за прийнятними цінами.

У березні 2010 році український сертифікаційний орган ТОВ «Органік стандарт» став членом Міжнародної Федерації Органічного Сільськогосподарського Руху (IFOAM).

Іноземних сертифікуючих структур в Україні налічується близько 15 компаній, наприклад ControlUnion (Нідерланди), ЕТКО (Туреччина), ABCert

(Німеччина), Lacon (Німеччина), AustriaBioGarantie (Австрія), Ceres (Німеччина), ICEA (Італія), Bioagricert (Італія), SuoloeSalute (Італія), BiokontollHungaria (Угорщина), BCS (Німеччина), Ecocert (Франція) та ін. Є приклади спільної діяльності: так, компанія ІМО (Швейцарія) співпрацює з ТОВ «Органік стандарт» [6].

Сьогодні найбільший попит на сертифікацію спостерігається в таких видах діяльності: рослинництво, тваринництво, переробка та продаж продукції, а з 2009 року ТОВ «Органік стандарт» розпочав надання сертифікаційних послуг з бджільництва, з 2010 року – стосовно добрив для органічного сільського господарства.

Варто зазначити, що процес сертифікації складається з декількох етапів, по-перше, з основної річної контрольної інспекції, по-друге, з декількох додаткових перевірок (анонсованих та не анонсованих) та, по-третє, з процесу оцінювання, результатом якого є отримання або відмова у видачі сертифіката [7].

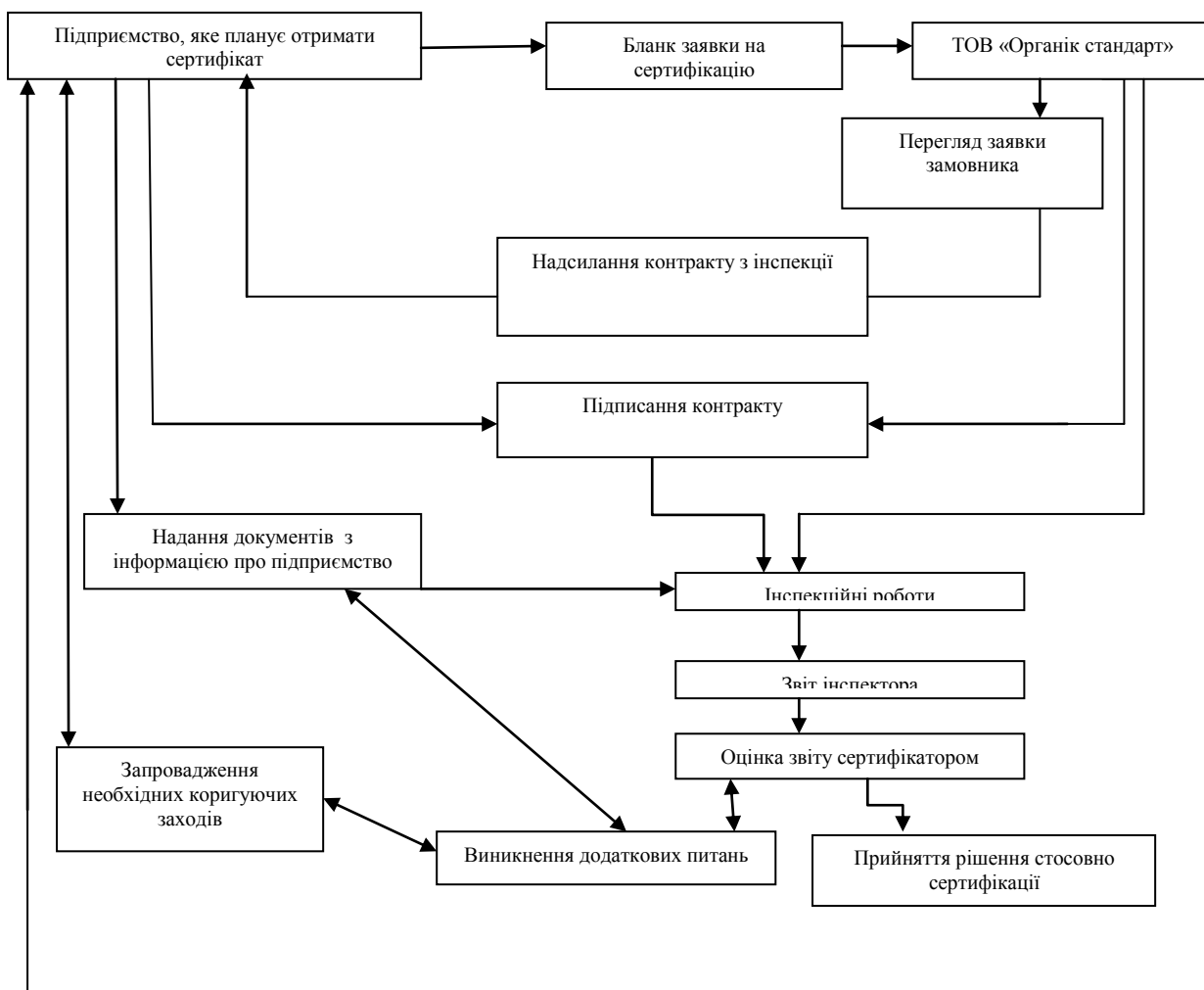
З метою забезпечення об'єктивності та неупередженості інспекція та оцінювання проводяться двома різними особами. Підприємство-замовник подає першу загальну заявку, яка має здебільшого інформаційний характер. Отримавши попередній пакет інформації від клієнта, ТОВ «Органік стандарт», відсилає перелік документів замовнику, необхідних для заповнення (бланки заявки для кожного поданого на сертифікацію виду діяльності, опис процедури інспекції та сертифікації, а також вимоги до їх проведення, брошури тощо). Після погодження вартості послуг підписується контракт, який накладає на підприємство зобов'язання щодо дотримання вимог органічних стандартів. Замовник готує до початку інспекції пакет документів, які засвідчують право власності на землю; про реєстр полів, включаючи історію кожного поля; рахунки та документи про закупівлю насіння, посадкового матеріалу, добрив, кормів для тварин; записи про переробку та зберігання продукції після збору врожаю; аналізи ґрунту, якщо такі були зроблені; план сівозмін; карта-схема виробничих приміщень; ГМО-

декларації про відсутність генної модифікації в посадковому матеріалі та іншу внутрішню документацію.

Наступний крок у процесі сертифікації - проведення інспекційних робіт. Як правило, проводиться в основному тільки щорічна інспекція, проте можуть бути і додаткові перевірки, як за вимогою органу сертифікації, так і за бажанням замовника, коли він оновив асортимент продукції. Складений звіт інспектор подає на оцінку сертифікатору, у разі отримання недостатньої інформації робиться запит на одержання додаткових даних від замовника.

Завершальним етапом сертифікації є: по-перше, прийняття сертифікаційного рішення, у випадках позитивного висновку підприємство буде повідомлене про результат протягом двох місяців після отримання інспекційного звіту та решти необхідних документів, по-друге, безпосередньо видача сертифікату, який засвідчує приналежність до органічної сфери виробництва продукції. Інформація про сертифіковане підприємство заноситься в базу даних на сайті ТОВ «Органік стандарт».

Схематично процес сертифікації представлено на рис. 1.

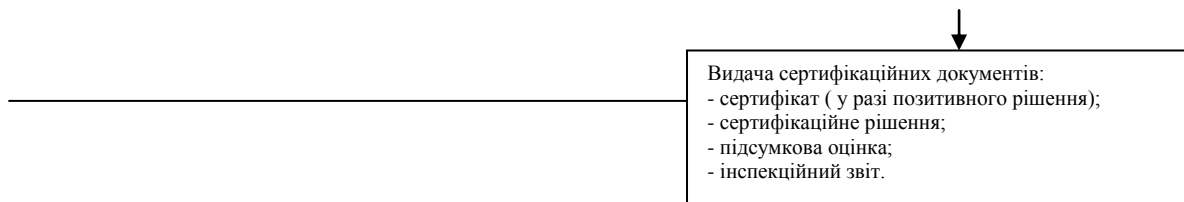

Рис. 1. Схема процесу сертифікації виробництва органічної продукції в Україні

Примітка. Джерело: розроблено автором.

Варто зазначити, що перед тим, як продукція може бути визнаною органічною, проходить перехідний період, який розпочинається не раніше, ніж підприємство повідомить компетентний орган про свою діяльність і підготує відповідні документи до контролю. Термін конверсійного періоду різниться в залежності від виду органічної продукції.

Важливим питанням, яке потребує розгляду, є вартість сертифікації, яка залежить від ряду факторів, насамперед від компанії, що сертифікує. До основних чинників впливу на ціну послуг можна віднести площу полів, кількість поголів'я та задіяних підприємств, наявність додаткового виробництва тощо.

Наприклад, мінімальна вартість у компанії «Органік стандарт» за сертифікацію господарства площею 1-25 га приватними стандартами «БЮЛан» становить 2400 грн., дорожче обійдеться сертифікація за Міжнародними стандартами ЄС – 3600 грн. [8, с. 31].

В Україні, як вже зазначалося, діють іноземні сертифікуючі компанії, інформація про вартість сертифікації у деяких компаніях подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Вартість послуг сертифікуючих іноземних структур, які здійснюють свою діяльність в Україні

№ п/п	Сертифікуючий орган, країна	Вартість послуг
1.	ABCERT, Німеччина	Мінімальна плата контролю (одноразово) для виробників становить 195 євро і максимум 440 євро на рік.

		Одноразова сума включає в себе певну кількість часу перевірки. Якщо цей час перевищено, додатковий час оплачується з 65 євро на годину. Всі ціни вказані без урахування ПДВ.
2.	Bio Garantie, Австрія	Основний внесок: 90 євро. Змінні витрати: для пасовищ: 6,60 євро/ га; орні поля: 7,81 євро / га; спеціальні культури (вино, ягоди тощо): 14,30 євро / га. Мінімальна плата контролю (одноразово) для виробників становить 195 євро і максимум 440 євро на рік.
3.	ICEA, Італія	Фіксована плата від 50 до 180 євро / рік + змінні витрати залежно від площі і типу культур. Змінний внесок від 10 до 200 євро / га. Разом мінімальні змінні витрати: 200 євро, максимальний змінний внесок 7000 євро.
4.	Suolo e Salute, Італія	Замовник повинен заповнити форму на сайті, щоб отримати визначення ціни сертифікації та інспекції. Існує фіксований збір у розмірі 80 євро/ рік.
5.	LaCon, Німеччина	560 євро / день + адміністративні та транспортні витрати.
6.	Bioagricert, Італія	Річний внесок: 190-360 євро/рік + 2-60 євро/га в залежності від типу вирощуваних культур.
7.	ЕТКО, Туреччина	240 євро/ день, вартість варіюється в залежності від розміру господарства.

Примітка. Сформовано автором на основі [9].

Як видно з таблиці 1, до визначення вартості сертифікації у Німеччині та Туреччині підходять з позицій витраченого часу – за кількістю робочих днів. Стосовно доцільності запровадження такого підходу на український ринок, то варто зважити на такі стримуючі чинники, як невеликі виробники, які складають значну частку суб'єктів аграрного органічного сектору, для яких це стане значним фінансовим тягарем. Як зазначає директор ТОВ «Органік стандарт» Сергій Галашевський, витрати часу на сертифікацію цих підприємств мало чим відрізняються від надання тих же послуг великим господарствам, все залежить від стану готовності до інспекції замовників [7]. Отже, такий підхід на початкових етапах становлення українського ринку органічної продукції не прийнятний для малого бізнесу.

Оскільки процес сертифікації є дороговартісним, то в багатьох країнах на державному рівні стимулюється поява нових суб'єктів органічного сектору та надається підтримка вже діючим. Одним із інструментів

відповідної підтримки є надання субсидій на сертифікацію. Умови отримання та розмір таких виплат залежить від розроблених програм відповідними органами та рівнем їх компетенції. Так, відомою програмою фінансової підтримки виробників та переробників органічної продукції у США є Програма відшкодування частки витрат на сертифікацію органічної продукції (OrganicCertificationCostSharePrograms), яка діє на національному рівні за сприяння Міністерства сільського господарства і відповідно до якої після подання заявки замовник може претендувати на відшкодування 75% від сертифікаційних витрат, максимум 750 доларів в рік. Розподіл коштів для кожного штату відбувається пропорційно до кількості сертифікованих підприємств у ньому [10].

В європейських країнах також діє система надання допомоги при сертифікації, особливості та умови отримання якої подано в таблиці 2.

Таблиця 2.

Субсидії на сертифікацію органічної продукції в європейських країнах

№ п/п	Країна	Рівень компетенції органу, який надає субсидії	Особливості надання субсидій
1.	Австрія	Національний	У перші роки субсидія може становити до 80%, з подальшим зменшенням щороку на 5%. Максимальний термін надання субсидій 5 років. Максимальна субсидія на господарство становить 700 євро на рік.
2.	Великобританія	Регіональний	До 50% витрат на сертифікацію, максимальна субсидія дорівнює 188 євро на рік.
3.	Данія	Національний	Витрати на сертифікацію фінансуються з бюджету, якщо місцеві виробники сертифікують продукцію відповідно до датського органічного регулювання та Стандартів ЄС 834/2007.
4.	Іспанія	Регіональний	Від 60 до 100% витрат на сертифікацію, максимальна субсидія дорівнює 3000 євро на рік.
5.	Нідерланди	Національний	Субсидія у розмірі 650 євро на рік, терміном не більше 5 років.
6.	Німеччина	Регіональний	В середньому від 40 євро/га на рік для виробників, що мають менше 15 га та 530 євро/га на рік для інших.
7.	Норвегія	Національний	Непряма підтримка сертифікування,

			сплачуються 2/3 витрат річного бюджету контролюючого органу.
8.	Польща	Національний	Максимальна субсидія на господарство становить 243 євро на рік.
9.	Словенія	Національний	Розмір субсидій залежить від різних факторів.
10.	Франція	Регіональний	В середньому мінімальна сума субсидій 200 євро на рік, максимальна може становити 3000 євро на рік в залежності від регіональної програми.
11.	Швеція	Національний	На одне господарство виділялося максимум 489 євро в рік.

Примітка. Джерело: [9].

Українські виробники органічної продукції покривають витрати на сертифікацію за власні кошти, що звичайно дещо стримує розвиток даного сектору, таку ситуацію можна пояснити відсутністю державних програм підтримки та відповідної законодавчої бази, адже 8 вересня 2011 року Верховною Радою Україною ЗУ «Про органічне виробництво» було відхилено [11].

Висновки. Дослідивши особливості процесу сертифікації на вітчизняному ринку, варто зауважити, що відсутність законодавчого забезпечення стосовно даної сфери стримує розвиток органічного виробництва продукції. Передумовами для цього служать не сформованість встановлених правил для даного сектору і як наслідок дискредитування сумлінних виробників та нівелювання явних переваг їх на ринку, адже наявність сертифіката автоматично підвищує ціну на продукцію. Також варто зазначити, що збільшення попиту на органічну продукцію безпосередньо залежить від наявної гарантійної системи, яка дозволяє споживачу її ідентифікувати. Крім того значним стимулюючим чинником стало б в майбутньому створення системи державного заохочення для виробників, зокрема надання субсидій на сертифікацію.

Література

1. Берлач Н.А. Адміністративно-правовий механізм вдосконалення сертифікації органічної сільськогосподарської продукції / Н.А. Берлач // Часопис Київського університету права. – 2009. - №4. – С. 158-162.

2. Кіндій М.В. Екологічна сертифікація підприємств як інструмент екологістики / М.В. Кіндій, І.М. Давидович, С.С. Саталкін // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2007. - №14 (594). - С. 235-244.
3. Скрипчук П. Екологічна сертифікація як інструмент виробництва та споживання екологічно чистої продукції / П. Скрипчук // Економіка України. – 2006. - №3. – С. 55-63.
4. TheNewIFOAMFamilyofStandards[Electronicresource]. – Available from: http://www.ifoam.org/about_ifoam/standards/family_of_standards/family_of_standards.html.
5. Офіційний веб-сайт БІОЛан Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.biolan.org.ua/>.
6. Галашевський С. Сертифікація органічного виробництва в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://organic.org.ua/organicheskie-produkty/3100-sertifikaciya-organichnogo-virobnictva-v-ukra%D1%97ni/>.
7. Сертифікація є лише інструментом, але визначальним [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.scribd.com/doc/54848869/Bulletin-7-of-BIOLan-Ukraine-Association>.
8. Світлова П. Виробництво екологічно чистої продукції // Мій бізнес. – 2010. – Червень. - №7. – С. 30-32.
9. Certification overview by country - Organic Rules and Certification[Electronicresource].– Available from: <http://organicrules.org/>.
10. National Organic Program - Agricultural Marketing Service - *USDA*[Electronicresource]. – Availablefrom: <http://www.ams.usda.gov/AMSV1.0/nop>.
11. Пропозиції Президента до Закону "Про органічне виробництво"[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=38338.

Рецензент: д.е.н., проф.Ю.М. Лопатинський